

A POLITIKAI NEVELÉSRŐL

I.

A POLITIKAI NEVELÉSNEK az a része, mely az egész nemzetet érdekli, nagyrészt a külvilágra és a vele való érinkezésre vonatkozó ismeretek nyújtásából áll. Ezek az ismeretek nemcsak az általános műveltség szempontjából szükségesek és fontosak, hanem azért is, mert azok alakítják a politikában vezető nemzedékeket.

Magyarország politikai kiválóságokban a legnagyobb nemzetek vezető embereit is elérő arányt mutatott 1790 és 1848 között. Ennek a hat évtizednek a történetében a magyar politikai vezetés színvonala mellett szembetűnő gazdagságával találkozunk azoknak a tehetségeknek, melyek a modern Magyarország kialakításában közreműködtek. Még senki sem tekintett szét a régi magyar országgyűlések munkáján és beszédein, senki a magyar vármegyék sokaságának gyakran csak otthon szereplő vezető férfiain, azzal a szándékkal, hogy a magyar politikai tehetség érvényesülését, alkotó munkáját felkutassa és megvilágítsa. Ennek a munkának a részletekre kiterjedő elvégzése olyan ismeretlen gazdagságát mutatná a magyar politika multjának, milyennel a nagy nemzetek közül is csak kevesen rendelkeznek.

Ha mi magyarok keresnénk ennek a gazdagságnak az értékelését, azt lehetne mondani, hogy magunkat dicsérjük. De úgy véljük, nem lehet ugyanezt mondani akkor, ha Magyarország nem-magyar népeit, a nemzetiségeket kérdezzük meg. A magyarországi nemzetiségeket ugyanis a magyarelles propaganda rendszerint szembe szokta állítani a magyarokkal és ha mi nem is fogadjuk el őket ellenségeinkként, mint ezt a magyarelles propaganda feltűntetni szokta, elfogadhatjuk őket a magyar politika kritikusaiként. Már pedig a magyarországi nemzetiségek 1848 és 1871 között egy értelemmel azért kértek maguknak jogakadémiákat, mert abban a feltevésben éltek, hogy a magyarok 1790 és 1848 között azért mutattak fel annyi politikai sikert, mert vezető embereik megfelelő politikai műveltséggel és ismeretekkel bírtak s ezeket az ismereteket a magyar jogi oktatás keretében szerezték meg. A nemzetiségek felfogása szerint a jogakadémia volt az, melyben a magyar szereplő emberek ez ismereteket megszerezték, s maguknak a politikában fölényt és vezetést biztosítottak.

Kérésüket nemcsak azzal indokolhatjuk, hogy Magyarország nemzetiségi vidékein jogakadémiák voltak és nem egyetem, ennek folytán természetes volt, hogy a nemzetiségek a jogakadémiákat ismerték, nem az egyetemet. Inkább azt kell mondanunk, hogy az egyetlen magyar egyetem akkor az ország fővárosában volt, a vidék az akadémiát ismerte a maga egyetemének. Még inkább lehetne azt mondanunk, hogy a nemzetiségek a magyar jogakadémiában keresték annak a munkának a sikerét, melyet ma az egyetemek munkájának mondanának.

II.

A MAGYAROK A JOGI OKTATÁSNAK egyetemek helyett akadémiai mintáját a velencei állam egyeteméről, Padovából ismerték, mert ott az egyetem elmélet helyett politikai tudományokkal foglalkozott. A velencei államnak ugyanis politikailag képzett erőkre volt szüksége, hogy azok az ő kormányát hagyományos sikerrel vigyék s szolgálják az ő érdekeit a lagunáktól az óceánokig. A velencei állam padovai akadémiáján és archigimnáziumában — ez a két megjelölés Magyarországon is megtalálható — sok magyar nyert magasabb politikai képzést a XVI. században; ott szerezték meg azokat az ismereteket, amelyek őket hazájokban, különösen Erdélyben, magasabb közszolgálatra képesítették.

Mikor az ország a török uralom alól felszabadult, a XVIII. század első magyar országgyűlései, a magyar nemzedékeknek hasonló képzést kívántak nyújtani. A magyar állam szolgálatára kellő ismerettel bíró férfiakat kerestek; azokat előkészítendő, a velencei padovai oktatásnak Magyarországon élt emlékéhez tértek vissza. Nem az elméleti módon tanító egyetemet választották mintaképül, melyet akkor Magyarországon még keveset ismertek s tanítási módjánál fogva nem tartottak eléggé gyakorlatinak, hanem az akadémiát vették alapul a jogi oktatásban.

Az 1715. LXXIV. §. közszükségletként állapította meg a magasabb iskolázást és ettől kezdve számíthatjuk azokat a törekvéseket, melyek annak eszközlését szorgalmazták.

Az 1723. LXX. §. szentesítése után III. Károly király azt a kérdést intézte a magyar királyi helytartótanácsához, hogy milyen alapok állhatnának rendelkezésre a magasabb állami szolgálatra nevelő intézetek felállítására és fenntartására. Ugyanezt a kérdést ismételte meg Mária Terézia királynő az 1741. XLIII. §. szentesítése után, mire az országgyűlés, az 1548. XII. §. és az 1550. XIX. §. alapján, a török pusztítás következtében magukra hagyott apátságok vagyonát jelölte meg, mint olyat, melyet fel lehetne használni abból a célból, hogy „embereket neveljenek, kik majd Ő Felsége és a haza körül érdemeket szerezni igyekeznek“. Ugyanakkor az országgyűlés az 1741. XLIV. §-ban, az 1740 óta Egerben működő kollégiumot jelölte meg mintaképül azzal, hogy annak jogi oktatási rendjét és működését elismerte. Ez a megjelölés döntő hatással volt abban az irányban, hogy az egri alapítás célja gyakorlati volt: Heves-vármegye, tehát a vármegyei közélet és közszolgálat számára nevelt jogászokat. Fontos volt és ezzel kapcsolatos az is, hogy a kollégium, tehát az egri jogászképzés felügyeletét az alapító egyházon (érseken és káptalanon) kívül Heves-vármegye rendjei gyakorolták. Egyetemenél ez nem volt elképzelhető, mert az egyetem a tudomány műveléséből, nem pedig a közszükségletből indul ki, az egyetemek a tudományok művelése végett alakulnak. Az egri példánál tehát szembevetendő volt annak a kapcsolatnak az átvétele, mely a velencei állam és az általa fenntartott, az ő állami szükségleteit szolgáló padovai egyetem között megvolt.

Az egri akadémiát elismerő 1741. XLIV. §. alapján készült el

a magyar királyi helytartótanács 1742-i felterjesztése, mely hasonló mintára, országos jellegű intézet felállítását javasolta, fenntartására pedig az elhagyott bátaszéki apátságnak közel 15 ezer holdat kitevő birtokát jelölte meg.

A javaslatból a bécsi kormányzat Magyarország helyett az egész Habsburg-Birodalom részére létesített kollégiumot, mely a kollégium névvel — *Collegium Theresianum* — együtt a bátaszéki alapot is megtartotta. Így a bécsi akadémia megszervezésével (1749—1751) Magyarország megrövidült, a magyar országgyűléstől megállapított közszükséglet változatlanul kielégítetlen maradt. Mária Terézia később azzal kívánta kárpótolni a magyar közvéleményt, hogy 1776-ban, a Budára helyezett Pázmány-egyetemmel kapcsolatban, a bécsi kollégium mintájára, országos nevelőintézetet állított fel és elrendelte benne a jogi tárgyak tanítását.

A bécsi *Theresianische Akademie* és a budai *Academia Regia Theresiana* tehát nemcsak neveik nyomán kerültek közös alapra, hanem azért is, mert mindkettő egyetemmel állott kapcsolatban, jogi oktatással is foglalkozott. Kitűnt ez abból, hogy a budai egyetem 1779-ben a bécsi Teréziánum számára lekötött bátaszéki alapot a maga részére igényelte, a vele kapcsolatba hozott budai Teréziánum fenntartását abból kívánta eszközölni. Kitűnt abból is, hogy a Bécsben visszatartott alapokat meg nem kapván, az egyetemi alapból ő maga tartotta fenn a budai nevelőintézetet. A budai nevelőintézet ennél fogva nem volt középiskola, nem állott kapcsolatban sem a középiskolákkal, sem azok igazgatásával, a középiskolai hatóságokkal. Olyan intézet volt, melyben a tanítás, tekintettel a magasabb állami szolgálatra való előkészítés céljára, külön tanterv alapján folyt: *a grammaticis classibus incipiendo usque studium juris inclusive*.

Ez volt a jogi oktatással is foglalkozó első királyi magyar akadémia — a bécsi Teréziánum testvérintézete, — a magyar Teréziánum.

Nyilvánvalóan azért alakult így a helyzet, mert az általános műveltséget nyújtó nyilvános iskolák nem nyújthatták, a magukétól eltérő, különleges képzést azokból az ismeretekből, melyekkel a magasabb állami szolgálatba lépőknek kellett rendelkezniök.

Így érthető az is, hogy a magyar királyi helytartótanács maga kérte a Bécsben visszatartott alapok visszatérítését (1779. szeptember 27) és hogy nem kapott elutasító választ, mert a válaszelevél a döntést függőben tartotta (1870. február 2).

Hogy a magyar országgyűlésektől kívánt ismeretek közé a külügyi szolgálathoz megkívánt ismeretek is hozzátartoztak, azt nem szükséges külön bizonyítanunk. Erre vonatkozólag ugyan számtalan törvény áll rendelkezésünkre a XVI. és XVII. századokból, melyek magyar diplomaták alkalmazására vonatkoznak, különösen a keleti országokban és a keleti államokkal kötendő szerződésekkel összefüggésben.

A bécsi kormányzat elismerte a követelés jogos voltát azzal, hogy magyarországi születésű diplomatákat is alkalmazott, később ilyeneket választott a bécsi Teréziánumból.

Megindokolta ezt az eljárását az, hogy a hatalmak Mária Teréziát Magyarország királynőjének ismerték.

Tudott dolog volt ugyanis a magyar kormányzat és a magyar országgyűlés rendjei előtt az, hogy a külső hatalmak Mária Terézia címét a Magyarország királya címre szorították. Magyarország szempontjából ez nem jelentett megrövidülést, mert nem a magyar királyi címet szorították meg. Fontos volt azonban, hogy a hatalmak Mária Teréziát Magyarország királyának nem elismerték, hanem annak ismerték; nem ruháztak rá új címet, hanem általuk ismert régi címzést vettek elő; Mária Terézia nem kért sem új címet, sem elismerést; ebből világosan következtethető volt, hogy a magyar állam elismert jogi személyiségnek számított a hatalmaknál. A hatalmak Mária Terézia birtokai közül a magyar királyságot jelölték meg, mint olyant, amelyet ők addig önálló jogi személyiségnek, szuverén államnak ismertek és ilyenként fogadtak el.

Fontos ez a megállapítás egyrészt azért, mert ebből következik, hogy a magyar államnak akkor sem volt szüksége külön elismerésre, mikor 1918-ban Ausztriától különvált, a jogi személyiségének korlátozására vonatkozó minden vita és találgatás tárgyaltalan volt. Fontos volt azonban másrészt azért is, mert ha Magyarországnak szüksége volt a magasabb közszolgálatra vonatkozó nevelésre és a külpolitikai ismeretek tanítására olyan időkben, mikor külügyeit a bécsi kormány intézte, úgy az országgyűléstől közszükségletként megjelölt politikai nevelés kérdése nem válhatott kevésbé fontossá akkor, mikor az országnak magának kellett gondoskodnia külügyeinek intézéséről és azokról a megfelelő módon képzett szakemberekről, kik az ő külügyeit szakszerűen intézni hivatottak lesznek.

Tudott dolog volt a korabeli magyar kormányzat és az országgyűlés rendjei előtt az, hogy a francia külügyminisztérium a trónralépett Mária Terézia címétül nem talált mást, mint azt, hogy Magyarország királynője; ugyanígy az is, hogy a francia kormány 1741-ben külön szükségesnek tartotta kijelenteni, hogy a háború „nem Magyarország ellen folyik“ (1741. augusztus 7). De tudott dolog lehetett az is, hogy az angol kormány Mária Terézia trónralépése után bécsi nagykövetének új megbízólevelet küldött, melyet az a császár halála után Magyarország királynőjének mutatott be (1741—42). Továbbá, hogy Mária Terézia 1745-ig minden külső hatalommal mint Magyarország királynője szerződött, mert más címen akkor nem szerződhetett volna. Ez a tény azért fontos, mert a királynő ezen az úton a magyar állam szerződésalkötési jogát gyakorolta; már pedig ez csak elismert jogi személyeket, szuverén államokat illetett meg. VII. Károly német császár 1744. január 23-ikán tett nyilatkozatában kijelentette, hogy Mária Teréziához intézett hadüzenetével nem kívánta érinteni a magyar állam szuverenitását. XV. Lajos francia király 1744. április 26-ikán hozzátette, hogy Magyarország királynőjének üzent hadat, a hadüzenet jogát a magyar állammal szemben gyakorolta, aminthogy 1745-ig a békeszerződések is a magyar uralkodó nevében jöttek létre.

Mindezeket kiegészítette az, hogy Mária Terézia követői ebben

az időben Magyarország uralkodójának követeiként szerepeltek az idegen udvaroknál. Maga Kaunitz herceg kancellár is ekként címezte magát: *ministre plénipotentiaire de Sa Majesté la Reine de la Hongrie*.

Joggal tehette fel ezek után a magyar országgyűlés azt, hogy a magyar királyi kormányzatnak a külső hatalmakkal való érintkezés folytán, a külszolgálat betöltésénél is lehet szüksége arra alkalmas jelöltekre. Joggal azt is, hogy ehhez nem elegendő az a jogi készség, mely kizárólag a belső szolgálatra képesít. Joggal azt is, hogy a magyar király a szuverén uralkodók, a magyar állam a szuverén államok sorába tartozván, a velők való érintkezésben olyan magyarországi jelölteket kell — olyanokat lehet — alkalmazni, akik azokat és a külvilágot ismerik, abban megállják helyüket, méltóképpen képviselik a magyar királyt és a magyar államot, megvédik azok érdekeit.

Ezek voltak a magyar politikai nevelés kezdetei.

III.

ELEVÜLHETLEN ÉRDEMET szerzett magának az egri kollégium volt növendéke, Ürményi József kancelláriai tanácsos azzal, hogy a politikai nevelés ügyét magáévá tette, annak elrendezésén munkálkodott s a kérdést a lehetőség szerint megoldani törekedett.

Az 1777-ben kiadott *Ratio Educationis* XXV. cikkelye, mely a jogi oktatást szabályozta „mindazok részére, kik a király és a haza szolgálatára szánták magukat“, megfelelt az 1715. XLIII. §. következő szavainak: „az ország közjávára és boldogulására“. Az idézett XXV. §. lényege ugyanis nem volt egyéb a jogi oktatás korabeli reformjánál, annak az állam és a nemzet, a közélet szükségleteihez való alkalmazásánál. Úgy, amint azt az országgyűlések 1715. óta, régi hagyományok alapján, kívánatosnak tartották.

Benne volt az idézett cikkelyben öt királyi jogakadémia felállítása is, melyeknek alapítólevelét Mária Terézia 1780-ban állította ki. Ezek az akadémiák ellátmányukat, az egyetemmel együtt, a tanulmányi alaphól kapták, az alapító levél értelmében az egyetem leányintézetei voltak: *ipsius Universitatis quadamtenus filiae*. A királyi rendelkezés alá tartozó alapokból való fenntartás nem egyedüli hasonlósága volt az egyetemnek és a jogakadémiának; oda tartozott a budai Teréziánium, az *Academia Regia Theresiana* is, mert Ürményi a budai nevelőintézet ügyét szintén rendezni kívánta. Nemcsak emléke élt benne annak, hogy nevelőintézet volt az egri kollégium és az általa jól ismert bécsi Teréziánium is. Hasonló közös vonásuk volt az egyetemnek, a vele kapcsolatba hozott budai Teréziániumnak és az ugyanazon alapokból fenntartott királyi jogakadémiáknak az, hogy valamennyi a Padovában működő akadémia nevet viselte. Ürményi akadémia néven alakított magyar főiskolai típust, ebbe az egyetem jogi karát is beleértette, a jogi oktatás reformjában az egyetem jogi karát, a budai Teréziánium jogi tagozatát és a jogakadémiákat is egybefoglalta. Még tovább mehetünk azzal a megállapítással, hogy mindhárom intézmény a

királyi jelzöt használta: hogy azok ugyanazon egy ember gondoskodása alá tartoztak, ennek célját pedig az 1780-iki alapítólevél következő szavai fejezték ki: *(ut) juvenus se pro omnigenis status et officiis aptam reddere valeat.*

Ez a királyi program adta meg a magyar politikai nevelésnek, különösen pedig a magyar jogi oktatásnak azt a jelleget, hogy az elméleti tárgyakkal szemben a gyakorlati képzésnek biztosított előnyöket.

Ürményi működését vizsgálva tehát nem szabad szem elől tévesztetni, hogy három intézmény állott szemei előtt. Tervei összeomlását az idézte elő, hogy József császár a hármat elkülönítette egymástól: eltörölte a nevelőintézeteket. 1783-ban megszűnt a bécsi, 1784-ben a budai Teréziánium; 1791-ben a bécsi Teréziániumot ismét megnyitották, de a budait nem állították helyre. Magyarországon egyedül a nyilvános iskolák maradtak meg és így maradtak meg a magyar jogakadémiák is. A közpályákra készülő fiatalok a jogakadémiákra tódult és a főherceg-nádor 1795-ben már azt jelentette Bécsbe, hogy némelyik akadémiának több hallgatója van, mint az egyetemnek: *„bei der Universität (giebt es) sehr wenige Schüler, ja viel wenigere als in manchen Akademien“.*

A nemzet közel érezte magához, a maga érdekeihez és szükségleteihez az akadémiákat; 1848-ig az akadémiákon képezték magukat azok, akik a közéletben szerephez jutottak. Ennek a nemzedéknek a szereplése a hatvanas és hetvenes években ért véget.

IV.

ÜRMÉNYI REFORMJAINAK lényegét a politikai, a magyar államra és a külvilág államaira vonatkozó ismeretek nyújtása alkotta. Ezek természetét világítja meg előttünk az az összehasonlítás, melyet az alábbiakban az 1777-iki *Ratio Educationis*nak, az 1790—91. országgyűléstől küldött nevelés- és oktatásügyi bizottság határozatainak, az 1806-ban új alakban közzétett *Ratio Educationis*nak vonatkozó részeiből állítottunk össze.

Az 1777. rendelet CLXXXV—CLXXXIX. cikkelyeiben, az 1791. szeptember 4-ikén elfogadott bizottsági határozatban és az 1806-iki szabályzat CXXXI-ik cikkelyében a külvilágra vonatkozó ismeretek a következő módon szerepelnek: A nemzetközi jog beható tanítása mindhárom helyen előfordul: 1777. CLXXXV. §. *Pacis bellique negotia concernentibus in juribus comparata ad alia Regna et Provincias.* — 1791. XIV. §. *Jus positivum Gentium Europaeorum ex pacificationibus et aliis Tractatibus enatum, una cum Caeremoniali Europaeo.* — 1806. CXXXI. §. *Jus positivum Commune Gentium Europaeorum, Jura item Legationum et Nauticum.*

Az egyetemes történelemből: 1777. CLXXXIX. §. Franciaország története 1328, Spanyolország története 1474, Anglia története 1486, Dánia története 1457, Svédország története 1521, Nápoly története 1265, Oroszország története 1682 óta, 1791. XIV. §. Az európai államok oknyomozó története Nagy Károlytól kezdve. 1806. CXXXI. §. Az európai államok oknyomozó története Nagy

Károly óta. A történelmi tárgyakhoz tartozik: 1791. XIV. §. 12. A vesztfáliai békeszerződés és az attól kezdve felmerült európai vitás kérdések története, a vesztfáliai békeszerződés alapján. 1806. CXXXI. §. b) Az európai nemzetek között felmerült viszályok története, valamint ezzel kapcsolatban a vesztfáliai szerződés megkötése óta létrejött békeszerződések, tárgyalások és megegyezések.

A nemzetközi joghoz: 1791. XIV. §. 17. A követküldés joga és a tengerjog.

Mindkettőhöz a modern nyelvek tanítása (*linguarum cultura*): 1791. XIV. §. 20. a keleti és az orosz, francia, olasz nyelvek tanítása.

A gyakorlati cél az 1806. CXXXI. §. szerint az, hogy a hallgatók kereskedelmi, statisztikai (állami és törvényhatósági) szolgálatba, diplomáciai pályára léphessenek: *auditores qui se Legionibus aptare volunt*.

Ezen az alapon kérte az 1791. XVII. §. magyarok alkalmazását a külszolgálatban, az 1792. VIII. §. pedig hozzátette, hogy jelentkezzenek azok, akik megfelelő képesítéssel rendelkeznek. Kétségtelenül nem tette volna ezt, ha nem tételezte volna fel, hogy ilyenek vannak; azt is fel kell tennünk, hogy a jogi oktatás reformja óta nyugodt volt aziránt, hogy az ilyen ismeretekben való képzés Magyarországon is folyik.

Nem válhatunk meg Ürményitől anélkül, hogy meg ne említsünk egyrészt a bécsi alapok visszatérítésére vonatkozó követelését, melyet az 1807-i és 1808-i magyar országgyűlések abban az alakban újítottak meg, hogy a bécsi Teréziánumot Budára helyezték át; másrészt pedig, hogy ki ne emeljük reformjának egységes szellemét és gyakorlati jellegét.

Ez indította Napoleon császárt Ürményi reformjának átvételére. Nem az egyetemi rendszert vette át Magyarországtól, amit nem is tehetett volna meg, hanem az akadémiák rendjét, amit nem találhatott más országokban. Franciaországot tankerületekre osztották; a kerület székhelyén akadémia állott, az akadémia keretébe tartozott az egyetem, a kerületi nevelőintézet, a középiskolák. A beosztás megfelelt a hat magyar tankerületnek, amelyeknek székhelyén mindenütt volt akadémia (Budán egyetem), nevelőintézet és archigimnázium.

Ürményi reformjával kapcsolatban merült fel a magyar diplomácia kérdése, különösen a Magyarországgal szomszédos keleti államokban levő követségeknek magyarokkal való betöltése, a régi magyar törvények alapján felmerült kívánság érvényesítése.

V.

NEM VALASZTHATJUK EL a XVIII. század végén elért sikereket attól az európai szemlélettől, melyben a magyar állam helyet foglalt.

II. Lipót az 1790-i reichenbachi szerződést mint Magyarország királya kötötte meg, a Habsburgok még Németalföldet is mint Magyarország királyai kapták vissza, holott Németalföld sohasem tartozott a magyar királysághoz. Mikor az osztrák dominium csá-

szársággá alakult át (1804. augusztus 11), az uralkodó I. Ferenc császár pátensben tudatta mindenkivel, hogy ez a rendelkezés nem érinti Magyarországot (1804. augusztus 17). A magyar állam tehát megtartotta külön jogi személyiségét, érvényben maradt és elismerést nyert az 1790—91. magyar országgyűlésnek az a királytól szentesített határozata, hogy Magyarország független ország, semmiféle más országnak alávetve nincsen.

Ugyanezt jelentette a francia és az orosz császároknak az a törekvése is, hogy Magyarországot az osztrák császárságtól való elszakadásra bírják. Az 1804—1809. francia és az 1812-i orosz kísérleteken kívül meg kell említenünk a brit és francia kormányoknak azt a nyilatkozatát, mely az osztrák császári cím alapjának a magyar királyi méltóságot tekintette. Különösen fontos volt ezzel kapcsolatban a brit kormány állásfoglalása, mert arra vonatkozott, hogy ha nem lesz Németország császára is az osztrák császár, akkor Anglia nem láthat mást az osztrák császársban, Magyarország és Csehország királyánál. Fontos volt ez az állásfoglalás azért is, mert Bécsben az a gondolat merült fel, hogy a Németországból kilépő császár, Csehországnak Németországhoz való tartozása folytán, legfeljebb Magyarországnak lehetne császárává.

Az elmondottak figyelembevétele szükséges annak bizonyításához, hogy az 1790—91. magyar országgyűlés nem ok nélkül kívánta magyar követ kiküldését a Törökországgal folytatott béketárgyalásokhoz. Követelésének alapját a királytól szentesített régi magyar törvények alkották, a király nem tudott kitérni a követelés elől és magyar követet delegált a tárgyalásokhoz.

Messzebb ment az országgyűlésnek az a követelése, hogy a külügyek intézésére vonatkozó felségjog gyakorlása rendeztessék, erre vonatkozólag parlamenti bizottság küldessék ki. A magyar királyi kancellária 1790. november 14-én kelt feliratában olyan álláspontot foglalt el, hogy az Ausztriában örökjogon uralkodó Habsburgoknak Magyarország királyaiként való elfogadása következtében külön magyar külügyekről nem lehet szó, tehát nem lehet szó külön külügyi igazgatásról sem, legfeljebb arról, hogy a közös külszolgálatban magyarok megfelelő arányban nyerjenek alkalmazást. A kérdés ilyen alakban nyert legfelsőbb jóváhagyást és ez a rendelkezés maradt érvényben 1918-ig, a Habsburg-Birodalom felbomlásáig.

Ez az elhatározás tette fontossá azt, hogy a külügyi szolgálatra előkészítő akadémia egyedül Bécsben, az osztrák állam területén volt, mert a Teréziánumot 1791-ben ismét visszaállították, viszont a magyar Teréziánumot nem állították vissza. Ennek folytán a külszolgálatba lépő magyarok sem nyerték a kiképzést magyar földön és magyar szellemben. A magyar közvélemény a nemzet szempontjából elveszetteknek tartotta őket, arányszámuk a kiegyezésben kimondott paritás ellenére is csak 70:30 arányt mutatott az osztrákok előnyére és a magyarok hátrányára.

Ilyen körülmények között csak a politikai nevelés, a külvilágra vonatkozó ismeretek megszerzésének lehetősége maradt meg, a jogi oktatás keretében, 1848-ig.

Mindenkinek emlékezetében maradt azonban az 1791. LXV. §., mely a béketárgyalásra küldött magyar delegátusnak a császári delegátussal való egyenjogúsítását célozta. Ez nem volt egyéb a paritás elvénél, az osztrák és a magyar államok és kormányok között, Kossuth 1848-ban ebből a gondolatból indult ki, mikor Magyarországnek a külügyek intézéséhez való jogát kívánta érvényre juttatni.

Ugyanígy alkotott fontos precedenst a bécsi kormánynak az az eljárása, hogy az ujoncok megadásával kapcsolatban a magyar országgyűlésnek beszámolót adott a külügyek viteléről (1830. VI. §., 1840. II. §.). Metternich kancellár ezekben az esetekben kimutathatólag Magyarország állami különvalóságát, a magyar állam felségjogát vette figyelembe.

VI.

METTERNICH gyakorlati politikus volt és az 1848-as forradalom idején Kossuth is csak gyakorlati téren kívánt újítást, államjogi téren nem is kívánhatott, mert mind a császár, mind kormánya elismerték a magyar állam felségjogát.

Ausztria és Magyarország között kétségtelenül mérsékelte volna az ellentétet az, ha megtörténik a megegyezés a két kormány között azon ügyek vitelét illetőleg, melyeket a Pragmatica Sanctio alapján közösöknek tekintettek. Azoknak igazgatását azonban az osztrák császári kormány maradéktalanul magának igényelte és a magyar királyi külügyminisztert hatáskörétől fosztotta meg azzal a rendeletével, amelyet körjegyzékben juttatott el a külföldi miszsiókhoz. Ebben arra utasította őket, hogy a magyar királyi külügyminisztertől ne fogadjanak el megkereséseket. Ezt az 1848. július 30-án kibocsátott körrendeletet követte azután az augusztus 31-én a magyar királyi kormányhoz intézett ultimátum, melyben az osztrák császári kormány a külügyek intézésének kizárólagos jogát magának igényelte, az elhatározás végrehajtása végett pedig az osztrák császári csapatok átlépték a magyar határt.

Ezek után nem terhelte felelősség a magyar királyi kormányt azért, mert megbízását az uralkodónak visszaadta, még a forradalmi kormányt sem azért, mert kitartott az uralkodótól szentesített régi törvények megtartásában, azok szellemében kívánt gondoskodni a magyar állam külső képviseletéről. Az első kiküldetéseket az osztrák külügyminiszterrel egyetértőleg eszközölték és csak mikor a régi udvari kancellária megosztása nem történt meg, javasolták magyar külügyminisztérium felállítását 1848. nyarán, a kormány azonban 1849. április közepéig eltekintett annak felállításától.

Ugyanígy tett lépéseket a forradalmi kormány abban az irányban, hogy a régi törvények szellemében a keleti országokba magyar ügynökök küldessenek. Így került Konstantinápolyba Andrassy Gyula gróf, aki később mint közös külügyminiszter intézkedett ugyanebben a tekintetben.

Nagy politikai jelentősége volt ezek után annak az oktatási

reformnak, melyre az osztrák megszállás idején a cseh Thun Leó gróf osztrák miniszter vállalkozott.

Ausztriában és Csehországban ugyanis az egyetemi rendszer uralkodott, az osztrák-cseh rendszerbe való beolvasztás egyetlen akadályának a magyar akadémia látszott. Ezzel megindult a küzdelem Ürményi magyar akadémiaja és jogi oktatása ellen.

Thun gróf abból indult ki, hogy az osztrák állam területén 3.5 millió, Magyarországon 0.7 millió, Erdélyben 0.4 millió lakosra esik egy jogi kar, egyetem vagy főiskola. Nem abból, hogy Ausztria és Magyarország külön államok, melyeknek alkotmányos fejlődése és jogrendje különböző, hanem abból, hogy ha Magyarország a jogi oktatás terén felsőbbiséget mutat, ezt azzal lehet megszüntetni, ha Magyarország egyetemét helyezik az akadémiák fölé. Magyarország ebben az esetben csak egy egyetemmel fog rendelkezni, az akadémiák elvesztik az egyetemmel való kapcsolatukat.

Az 1850. szeptember 29-én kibocsátott rendelet nyitotta meg az utat az egységes, osztrák centralista államjog előtt; azt Schmerling Antal osztrák miniszter házitanítója, a cseh Lustkandl Vencel adta elő a bécsi Teréziánumban, melynek élére azután maga Schmerling került.

Schmerling jó viszonyban állott a magyar konzervatívokkal, kik őt kormányra segítették és kieszközölték az 1860. októberi pátentst, mely az alkotmány visszaállítását ígérte meg. A miniszterré lett Schmerling erre szakított magyar barátaival és 1861. februárban osztrák centralista szellemben bocsátotta ki a februári pátentst. Így találta szemben magát az 1861-i magyar országgyűléssel, melynek élén Deák Ferenc a februári pátentst elutasította. Megoldás helyett átmeneti állapot következett, az pedig Schmerlinget is megbuktatta. Ezt az átmeneti helyzetet (provizorium) használta fel a miniszter oldalán küzdő Lustkandl arra, hogy a bécsi Teréziánium jogi tagozatán előadott jogtörténeti előadásából külön osztrák-magyar államjogot alakítson ki. Schmerling működése, Lustkandl munkája (Das österreich-ungarische Staatsrecht, 1863), Deák válasza (Adalékok a magyar közjoghoz, 1863), a húsvéti cikk (1865), Schmerling bevonulása és elhelyezkedése a Teréziánum élén (1865), a kiegyezés megalkotása (1867) tehát egybetartozó események voltak.

Ezekben az eseményekben a magyar akadémiai és jogi oktatásnak jelentékeny szerepe volt; a magyar ügy diadalából természetesen folyt az a visszahatás, hogy a győzelmet az akadémiai rendszer kiépítése biztosítsa.

VII.

HA MINDEZ nem úgy történt, amint azt várni lehetett, annak egyéb okai lehettek.

Az okok halmazából kevés figyelmet keltett az, hogy az 1867-es kiegyezés Magyarországnak a nyugathoz való igazodását erősítette meg, gyengítette és csökkentette a kelet iránt való érdeklődést, amelyet Andrássy Gyula közös külügyminiszter és munkatársai az ország figyelmébe ajánlottak.

Eötvös József és Trefort Ágoston miniszterek a dualizmus első két évtizedében nem állították vissza mindazoknak az ismereteknek a tanítását, amelyeket Thun gróf 1849-ben eltörölt. Andrassy a magyar nemzet érvényesülését képviselte és kereste a külvilágban, annak érdeklődését a keleti országok iránt, a régi balkáni nemzetek talpraállítását; ugyanakkor a politikai nevelés hiánya elősegítette a megnyugvást abban, hogy a külvilággal való kapcsolat nem volt szükséges, mert a külügyek vitelének terhét Bécs vállalta. Ezen kikapcsolódás folytán a külvilágban is elhalványodtak a Magyarországra vonatkozó ismeretek, a külügyi érzék elsorvadt, megszűnt a kapcsolat a külső nemzetekkel.

A dualizmusnak ebben az időszakában két számbavehető esemény történt a felsőoktatás terén.

Az egyik az 1874-i tanulmányi rendelet volt, mely a jogi szigorlatok kizárólagos jogát az egyetemeknek tartotta fenn és ezzel megtörtént az első lépés az akadémiák elsorvasztása, az egyetemek túlzásfoglalása, új egyetemek felállítása és az akadémiák megszüntetése felé.

A másik a Bécsbe vitt alapoknak a magyar kormány hatáskörébe való utalása volt. Az osztrák és magyar kormányok között ebben a tárgyban létrejött egyezményt (1875. november 29) az uralkodó is megerősítette (1878. február 28), ennek alapján pedig a bécsi Teréziánium részére új alapítólevelet állított ki (1878).

VIII.

UGYANEbben az időben a halálra ítélt akadémiai rendszernek a Dunamedence nem-magyar népei, a nemzetiségek keltek védelmére. Azok ugyanis a magyarság politikai sikereit az akadémiáknak az általok jól ismert politikai nevelésnek és oktatásnak tudták be. Ugyanakkor tehát, mikor a kormányzat a magyar akadémiától az egyetemi monopólium oldalára tért át, a nemzetiségek a magok részére akadémiákat követeltek.

Az erdélyi százszok meg voltak elégedve az 1844-ben felállított szebeni jogakadémiával, mert az régi kiváltságaik felkutatásával tett szolgálatot a százsz érdekeknek. A jogakadémia sorsát a kolozsvári egyetemnek 1872-ben történt felállítása pecsételte meg.

A szlovákok, kiket a csehek mellé állott politikai vezetők a magyarokkal szemben Bécs oldalára vontak, 1861-ben kelt felterjesztésükben jogakadémiát követeltek.

A ruszinok (oroszkok) 1861-ben még a szlovákoknál is tovább mentek, mert a Magyarország határain kívüleső Galiciában, tehát osztrák igazgatás alá vont lengyel területen, a lembergi egyetemnek magyar szabású jogakadémiává való átalakítását kérték; olyan államba kívánták bevinni az akadémia intézményét, mely az egyetemi rendszert ismerte kizárólagosnak. Nyilvánvalónak látszott, hogy az egyetemi oktatás elméleti jellegével szemben gyakorlati jogi és politikai oktatást kívántak.

A szerbek patriárkája már 1852-ben kérte szerb jogakadémia felállítását, mikor Thun gróf az egyetemi rendszer monopóliumát

kívánta bevezetni. Ugyanő 1860-ban két szerb jogakadémiát kért, mivel pedig ez az 1861-i országgyűlés feloszlata miatt szóba nem került, a szerb képviselőjelöltek az 1865-i választásokban programjukba vették fel a szerb jogakadémia követelését.

A románok 1848. óta kértek akadémiát; ezt az 1863—64. erdélyi országgyűlésen azzal indokolták, hogy az erdélyi magyaroknak Kolozsvárott, az erdélyi szászoknak Szebenben van jogakadémiájuk.

A nemzetiségek együtt emeltek szót az akadémiák felállítására mellett 1868-ban, de akkor már a követelés áldozatul esett a centralista-egyetemi programnak, melyet 1867—1888. Eötvös és Trefort képviseltek.

IX.

GR. CSÁKY ALBIN KULTUSZMINISZTERT ez bírta arra, hogy a hanyatlás beállott folyamatát megállítsa.

Elgondolását nem értenénk meg, ha nem kísérnénk őt arra a magaslatra, melyről a bécsi Teréziánium élén álló Schmerlinget látta ellenfelének, annak centralista osztrák összbirodalmából kívánta kiemelni a magyar oktatás felségjogát. Ezért nyerte meg magának előbb a felségjogot gyakorló uralkodót és ezért nyúlt egyszerre valamennyi problémához.

Hosszú tanácskozások után, 1893. végén beterjesztett javaslata gyakorlativá kívánta tenni a jogi oktatást, a közszolgálatra való magasabb képzés szempontjából. Meg akarta szüntetni mindazokat a hibákat, melyeket később a jogprofesszorok maguk írtak a jogi képzés terhére; az egyetemi fokozatokat az egyetemek részére kívánta megtartani; nem kívánta elsorvasztani, hanem korszerűen kívánta megreformálni a jogakadémiákat; helyre kívánta állítani azt a jogi oktatást, mely Magyarországnak Thun szemében felsőséget adott, amelyre Ürményi szerint Magyarország kormányának és 72 vármegyéjének ismét szüksége lett.

Nem szabad felednünk, hogy ugyanezek a problémák állottak Ürményi előtt is, a XVIII. század végén; ugyanazok a vármegyék akkor is megvoltak, a hallgatóknak csak egy egyetem állott rendelkezésükre, a túlszufaltság érve akkor is szerepelt. Ürményi ezt az akadémiák megszervezésével háritotta el, Csáky az egyetem és az akadémia kérdésének együttes megoldásával kívánta eltüntetni.

Ürményi korában a rendek 15 ezer hold jövedelmét ajánlották meg olyan intézet felállítására, melyben a magyar állam céljait szolgáló magasabb nevelés folyt. Csáky ezért állította fel 1889-ben a magyar Teréziániumot pótló budai nevelőintézetet, melynek az uralkodó saját nevét engedte át. A paritás alapján országos jelleghatóságok, Horvátország és Fiume adták össze. A magyar királyi Ferencz József-Nevelőintézet a Teréziánium mintájára készült, nem a középiskolai igazgatásba helyezett, hanem a miniszter és a kormány közvetlen vezetése alá rendelt, az országgyűlés ellenőrzése alatt álló országos nevelőintézet volt, melyet a miniszter a bécsi Teréziániummal hozott viszonylatba s magyar Teréziániumnak szánt;

a magyar alapok visszanyerése esetén, mire az 1875-i megállapodás reményt nyújtott, a bécsi nevelőintézet jogutódának tekintett.

Ha hozzátesszük, hogy Csáky alatt, 1891-ben létesült, a pesti kereskedelmi akadémiával kapcsolatban, a Keleti Kereskedelmi Akadémiai Tanfolyam, akkor az ő minisztersége valóban visszatérést jelentett a magyar politikai nevelésnek Ürményitől kezdeményezett, Andrássytól kívánt és az országgyűléstől Csáky gróf idejében alátámasztott régi programjához.

Semmi sem mutatta Csáky rövid miniszterségének fontosságát, minthogy távozása után minden a régiben maradt.

Az egyetemi rendszer monopóliuma kivégezte az akadémiákat, de Tisza István gróf, egyik költségvetési beszédében abban foglalta össze észrevételeit, hogy a jogi oktatás a nemzeti szükséglettől más irányba tért el.

Miután a jogi oktatás reformjának kérdése nem a külvilágra vonatkozó ismeretek visszaállítása körül forgott, a külvilág ismeretét nélkülöző országnak az őt nem ismerő hatalmak által történt felosztása olyan állapotban történt meg, hogy azt a magyar nemzet nem sejtette, annak lehetőségét nem hitte el; a korabeli nemzedék már nem ismerte a külvilágot és annak politikai fejleményeit.

X.

NEM SEJTETTE, hogy a trianoni felosztás értékelésben Muhi és Mohács mellé volt állítható, mert az egész európai rend, amelyben a magyar nemzet élt, változásnak indult és rengése nem állott meg. Ezért állapította meg a magyar béke delegáció elnöke, hogy a politikai nevelés terén, mely a nemzetnek egyik legelső és legfőbb feladata, erős visszahatás fog elkövetkezni, ha a nemzet a vele törtéteknek és a maga sorsának tudatára ébred. Felfogása szerint, a nemzet fennmaradása érdekében, ennek eléje kell mennünk, hogy neki a munkában segítségére lehessünk.

Mindenekelőtt a szükségletet kellett megállapítanunk.

A szükséglet és a róla való gondoskodás a következőkben mutatkozott:

I. Miután Magyarország elvált Ausztriától és önálló állammá lett, magának kellett gondoskodnia külügyi viteléről és a hivatásos diplomáciai képzésről.

A *hivatásos diplomáciai képzés* terén a magyar királyi kormány rendeletek útján írta elő az általa, a külügyi szolgálatba való felvétellel kapcsolatban követelt ismeretanyagot.

II. A *diplomáciai előképzés* terén, a Bécsben még tanulmányokat folytató magyar növendékek az 1898-ban felállított *Konsularakademie* előadásait hallgatták. Az intézet 1918-ban átalakult, de magyar akadémia nevét megtartotta; mint *Académie consulaire de Vienne, Ecole internationale de sciences politiques et d'économie politique*, a párizsi mintára tért át.

Végzetesnek látszott a helyzet abban a tekintetben, hogy a XVIII. században Ürményitől bevezetett nemzetközi vonatkozású tárgyakat a jogi oktatás terén sehol sem adták elő.

Ez készítette a magyar kormányt 1920. január 12-én kelt rendeletének kibocsátására és az immár sok pályán szükséges külügyi előképzésnek és ismereteknek főiskolai úton való biztosítására. A rendelet a budapesti tudományegyetem fakultásaival egyenjogú egyetemi közgazdaságtudományi kart létesített azzal a céllal, hogy az „a külkereskedelmi és nemzetközi képviselőre rendszeres tanítás útján széles közgazdasági alapon előkészítsen és ezekben az irányokban tudományos képzést adjon“. Ezért ott önálló „konzuli és külképviseleti szakot“ állított fel, amelyen „a konzuli és külképviseleti szakon megfelelő történeti, politikai, közgazdasági, jogi és nyelvi tanulmányok alapján külképviseletünk emberei képeztetnek“. A rendeletet az 1920. XXXI. §. jóváhagyta ugyan, de a külügyi szak 1926-ban megszűnt.

A főiskolai vonatkozásban előállott fenti hiányt kívánta pótolni a külügyminisztériumtól 1942. végén felállított *Külügyi Intézet*. Nem alakult azonban konzuli akadémia, melynek akadémia jellege a Csáky-féle magyar Teréziánus gondolatával egybekapcsolható lett volna és amely az 1938-ban, Ausztriának Németországhoz történő csatlakozása folytán felszabadult bécsi alapokat, az 1780-i alapító levél szellemében az eredeti célnak megfelelő módon használhatta volna fel.

III. A *politikai nevelés* szélesebb vonalán az 1911-ben kibocsátott jog- és államtudományi tanulmányi és vizsgarend kötelező tárgyként vezette ugyan be a legújabb kor történetének tanítását, de már nem szerepelt az 1932-ben kelt szabályzattervezetben, mert annak hallgatását a bölcsészeti karon is csak ajánlotta. Miután azonban az 1936-i felsőoktatási kongresszus iratai szerint a bölcsészeti kar a középiskolai tanári pályára készített elő, évekig megtörténhetett, hogy a legújabb kor története nem került, esetleg nem olyan alakban került előadásra, hogy azt jogászok használhatták. Mivel pedig a jogi oktatás ugyanígy ügyvéd-bírói pályákra való előkészítő tanfolyammá vált, nyilvánvaló lett, hogy olyan szükséglet állott elő, melyről az államnak kellett gondoskodnia.

IV. A miniszter 1921-ben kiadott rendeletével „felvetette a felekezeti jogakadémiák megszüntetésének tervét, amit a jogásztultermeléssel indokolt“. Az 1918-ban elkövetkezett megszállás ugyanis egyszerre négy jogakadémiát szüntetett meg. Mivel közöttük a kassai állami és a nagyváradi királyi jogakadémia is megszűnt, a felekezeti jogakadémiák magokban maradtak. Megszüntetésük ellen az egri jogakadémia ismét Hevesvármegyével keresett kapcsolatot. Ez visszatérés volt a XVIII. század precedenséhez, mikor a jogakadémiák a közszolgálatra készítettek elő, saját kebelökben vármegyei gyűlést és parlamentet tartottak. Ugyanakkor a román állam megtartotta és román állami jogakadémiává tette a nagyváradi királyi jogakadémiát, a szerb állam Szabadkán állított szerb jogakadémiát. Annak ellenére történt ez, hogy mindkét állam az egyetemi rendszernek hódolt; egyedül a cseh kormány tartott ki következetesen az egyetemi rendszer kizárólagossága mellett és a kassai, eperjesi jogakadémiákat megszüntette, a szlovákoknak egyetemet állított, a ruszinok régi követelését nem vette figyelembe.

V. Főiskolai jellegű volt a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karon, Teleki Pál gróftól szervezett *Keleti Intézet*, ez azonban csak rövid ideig állott fenn és nem fejlődött ki, bécsi mintára, keleti akadémiaiává.

VI. Nem került vissza a jogi oktatás rendjébe az a nemzetközi vonatkozású ismeretanyag, melyet Ürményi a XVIII. században a jogi oktatásban elhelyezett: a külvilág politikai ismerete.

A jogakadémiák tervezett megszüntetésével ugyanis nem járt együtt annak az ismeretanyagnak a megmentése, mely egykor a magasabb közszolgálatra való nevelést, a politikai életben szereplő emberek és a társadalom politikai nevelését eszközölte.

Az 1936-ban megtartott felsőoktatási kongresszus az egyetemekre, a fennálló tanszékek feladatára szorítkozott. Miután pedig a XVIII. században előadott ismereteket 1848. óta nem képviselték tanszékek, a politikai nevelés anyaga nem került vizsgálat alá: a szükséglet változatlanul megmaradt, mert a régi jogi oktatás politikai nevelő hatása elsorvadt és megszűnt.

VII. Intézményes visszaállítása nem volt elképzelhető másként, mint a főiskolai kérdés megoldása és a jogi oktatás korszerű reformja útján. Ezt igyekezett előmozdítani társadalmi téren a Magyar Külügyi Társaság, mely Apponyi Albert gróf elnöklete alatt már 1920-ban megalkotta a *Külügyi Szemináriumot*, a külügyi vonatkozású ismeretek szabad egyetemét. A közgazdaságtudományi kar helyiségében, egyetemi szakemberek bevonása mellett a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből több ezer hallgató előtt ismertette a külvilágra vonatkozó ismereteket.

VIII. Hasonló célt szolgált a Magyar Külügyi Társaság kebelében 1920-ban alakult *Balkán-Bizottság*, melyet 1941-ben új alapokra fektettek és amely a Balkánra vonatkozó ismeretkörből két év alatt száznál több szakszerű előadást tartott.

IX. A húszas évek közepén megindult egyetemközi munkálatok során, a Magyar Külügyi Társaság kebelében, felmerült olyan budapesti nyári egyetem kérdése, amely pótolni kívánta a keleti országokkal szükséges kapcsolatokra való előkészítést, lehetővé kívánta tenni a keleti, különösen a balkáni érdeklődőknek azt, hogy megismerjék Magyarországot, kutathassanak és szakszerű vezetés alatt dolgozhassanak Budapest gazdag könyvtáraiban és közgyűjteményeiben. A balkáni és keleti nemzetek értelmiségének, kutatóinak és előadóinak, tanulni és kutatni vágyó fiatalságának a magyar fővárosba való irányítása, belátható időn belül szellemi központtá tette volna Budapestet a Balkán és a Kelet irányában.

X. Végül elmaradt a magyar Teréziánium útján eszközözendő magasabb államcélú nevelés kérdésének rendezése is. A régi magyar országgyűlésektől és Mária Teréziától, majd Ferenc Józseftől erre szánt magyar alapok 1938-ban visszakerültek ugyan Ausztriából, a Ferenc József-Nevelőintézet azonban, melyet a kormányzat és az országgyűlés magyar Teréziániumnak szánt, a nyilvános középiskolák tápintézetei közé soroltatott, azok fölöttes hatóságai alá rendeltetett.

a) A felsorolt kérdések megoldása nem képzelhető el másként,

mint visszamenni az országos jellegű és államcélú nevelés és oktatás terén az 1715. után megállapított közszükségletig és ahhoz, aki azt megállapította: az ország egyetemét képviselő országgyűlésig.

Ebben az értelemben a magyar kormányzat a magyar országgyűléssel együtt illetékes, hogy a kérdésben döntsön, a fennforgó közszükségletet, a változott időknak megfelelően, megállapítsa és arról az ország nevében, országos jellegű döntést hozzon, a kérdésnek egyetemes rendezését eszközölje.

Eldöntendő, hogy közszükséglet-e még ma is, úgy mint századok óta volt, a magasabb közszolgálatra való nevelés, van-e szüksége a nemzetnek olyan ismeretekre, melyek az ő fiait a külső nemzetekkel való érintkezésre képessé teszik; van-e szükség a magyar oktatásban arra, hogy a magyar nemzet a többi nemzeteket, a magyar állam a többi államokat, Magyarország azt a külvilágot megismerje, amelyben él és amelyben sorsa eldől.

b) Az oktatás kérdésében vissza kell menni az 1777—1806. reformokig.

Eldöntendő, hogy nélkülözhetők-e a bennök előírt ismeretek, vállalhatja-e valaki a felelősséget azért, hogy ezeket a nemzet és állam jövő vezetésére hivatott nemzedékektől megvonja.

c) Ha erre nem vállalkozhat, úgy vissza kell térni az 1848-ig fennállott oktatási rendhez, a trianoni katasztrófa tanulságai alapján, melyet a magyar nemzet a külvilágról alkotott helyes fogalom nélkül élt át, gondoskodni kell arról, hogy a fiatal magyar nemzedékek a külvilág politikai felépítéséről és viszonyairól magoknak helyes fogalmat alkothassanak.

A jogi oktatás teljes átalakítására van szükség.

Nemcsak olyan értelemben, amelyben azt az illetékes szakemberek eddig elmondották, hanem abból a szempontból is, hogy 1848. óta elsorvadt politikai nevelő hatását visszanyerje.

d) Az akadémiai nevelésnek és oktatásnak államcélú beállítása a külvilágra vonatkozó ismeretek nyújtásában volna kívánatos; ez hivatott a diplomáciai előképzés nyújtására.

e) Független ettől a rendelkezéstől a jogi oktatás olyan értelmű reformja, hogy a külvilág politikai berendezésére vonatkozó törvényelmi és nemzetközi jogi képzés régi jellegében mindenütt visszaállíttassék.

f) A magasabb államcélú nevelés kérdése szintén a főiskolai képzéssel kapcsolatban oldandó meg, úgy, amint ez a bécsi és budapesti Teréziániumokban történt.

A megoldás csak az egész országra kiható, egyetemes megoldásként képzelhető el. Az egész országról és az egész nemzetről van szó, nem helyi vagy mellékes érdekekről és tekintetekről. Az ország és a nemzet, a magyar állam megmaradásáról; arról, hogy fenntartásukra képesekké tegyünk, megfelelő ismeretekkel és műveltséggel lássuk el a későbbi nemzedékeket. Ezt azoktól megvonni jogunk nincsen, ezért a felelősséget senki sem vállalhatja.

HORVÁTH JENŐ